

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Ο ελληνισμός από τα μέσα του 18^{ου} αι. έως τις αρχές του 19^{ου} αι.

Οικονομικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί

Η οικονομία

- Το **εμπόριο** της Δυτικής Ευρώπης με την Οθωμανική αυτοκρατορία **ενισχύθηκε** από τα μέσα του 18ου αι.
- Έλληνες, Εβραίοι και Αρμένιοι διακρίθηκαν στο **εμπόριο** μεταξύ Δυτ. Ευρώπης και Οθωμανικής αυτοκρατορίας.
- Τα **ελληνικά πλοία** είχαν τη δυνατότητα να πλέουν **ελεύθερα** στα **Στενά του Βοσπόρου** με ρωσική σημαία (ήταν όρος της ρωσοτουρκικής συνθήκης του **Κιουτσούκ Καϊναρτζή**, 1774).
- Η παρουσία των αγγλικών και γαλλικών πλοίων στη Μεσόγειο ήταν **περιορισμένη**, λόγω των πολέμων του Ναπολέοντα.
- **Πόλεις** που έγιναν σημαντικά **εμπορικά** κέντρα αυτήν την περίοδο: **Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Σμύρνη, Χίος**.

Η κοινωνία (κοινωνικοί φορείς και εξέλιξή τους)

Η ορθόδοξη εκκλησία:

- Αναγνωριζόταν από την οθωμανική διοίκηση ως η **ηγεσία** των **υπόδουλων χριστιανών**.
- **Εναντιωνόταν** στις ιδέες του **Διαφωτισμού** και σε πιθανή **επανάσταση** των Ελλήνων.
- **Ορισμένοι κληρικοί** υιοθέτησαν τις ιδέες του **Διαφωτισμού**.

Οι Φαναριώτες:

- Ήταν Έλληνες από παλιές αρχοντικές οικογένειες και κατοικούσαν κοντά στο Πατριαρχείο, στη συνοικία **Φανάρι** της Κωνσταντινούπολης.
- Μάθαιναν ξένες **γλώσσες** και **σπούδαζαν** στη Δύση (στην Ευρώπη).
- Πολλοί από αυτούς καταλάμβαναν **υψηλές θέσεις** στο **οθωμανικό κράτος**.
- Διορίζονταν **ηγεμόνες** στις αυτόνομες **παραδουνάβιες ηγεμονίες** (Μολδαβία, Βλαχία [= σημερινή Ρουμανία]). Τις θέσεις αυτές έχασαν με την κήρυξη της επανάστασης του 1821.

Οι προεστοί (προύχοντες, πρόκριτοι, κοτζαμπάσηδες):

- Διοικούσαν τις ελληνορθόδοξες **κοινότητες**.
- **Συγκέντρωναν** τους **φόρους** από τους Έλληνες και τους απέδιδαν στην οθωμανική διοίκηση.
- Είχαν **πολιτική εμπειρία** και μεγάλες **περιουσίες**.
- Ασκούσαν **πολιτική επιρροή** στους τοπικούς Τούρκους αξιωματούχους.

Οι έμποροι και οι караβοκέρηδες:

- **Βελτίωναν** την οικονομική τους κατάσταση.
- Έδειχναν **ενδιαφέρον** για τις **νέες ιδέες** και εξελίξεις στις επιστήμες:
 - Ίδρυναν **σχολεία** στις πατρίδες τους.
 - Χρηματοδοτούσαν την **έκδοση βιβλίων, εφημερίδων, περιοδικών**.
 - Χορηγούσαν **υποτροφίες** σε νέους που ήθελαν να σπουδάσουν στην Ευρώπη.

Οι κλέφτες:

- Ήταν **αγρότες** που αναγκάζονταν ή επέλεξαν **να καταφύγουν στα βουνά** και να επιβιώσουν με τη ληστεία.
- **Υποστηρίζονταν**, συχνά, από τους αγροτικούς πληθυσμούς.
- **Τραγουδήθηκαν** ως πρότυπα ανυπότακτης συμπεριφοράς ή **θρηνήθηκαν** για τον θάνατό τους (κλέφτικα τραγούδια).

Οι αρματολοί:

- Ήταν **ένοπλα σώματα** στην υπηρεσία της **οθωμανικής διοίκησης** για την τήρηση της τάξης.

Οι αγρότες:

- Ξεπερνούσαν το **80% του πληθυσμού**.
- Καλλιεργούσαν κτήματα **κρατικά** ή **ιδιωτικά** (τσιφλίκια) που ανήκαν συνήθως σε Τούρκους.
- Ζούσαν **δύσκολα** και **στερημένα**.

Οι απασχολούμενοι στο εμπόριο και οι ναύτες:

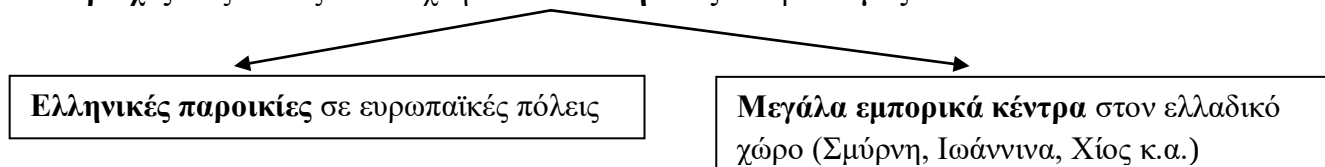
- **Αυξάνονταν** καθώς αναπτυσσόταν το εμπόριο και η ναυτιλία.

Κινήματα εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας

ΧΡΟΝΟΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΞΕΛΙΞΗ	ΑΙΤΙΑ
1770	Πελοπόννησος (Αδελφοί Ορλώφ από τη Ρωσία – Ορλωφικά)	Απέτυχε.	• Ελλιπής προετοιμασία των Ελλήνων. • Μικρός αριθμός ρωσικών πλοίων που συμμετείχαν.
1788-1790	Νησιά του Αιγαίου (Λάμπρος Κατσώνης από τη Ρωσία)	Απέτυχε.	• Ήττα του Κατσώνη στην Άνδρο. • Ανακωχή ανάμεσα στην Τουρκία και τη Ρωσία (1791).
1790, 1792, 1800-1803	Σούλι (Ηπειρος)	Οι Σουλιώτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την περιοχή.	• Μεγαλύτερες δυνάμεις του Αλή πασά. • Προδοσία του Πήλιου Γούση.

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός

- Οι Έλληνες που ζούσαν σε **ευρωπαϊκές πόλεις** (ελληνικές παροικίες) και οι **έμποροι** γνώρισαν πρώτοι τις ιδέες του Διαφωτισμού, τις **υιοθέτησαν** και τις **διέδωσαν** στον ελλαδικό χώρο.
- Οι ιδέες του Διαφωτισμού και η **εκπαίδευση** συνδέθηκαν με τον **αγώνα των Ελλήνων για ελευθερία**.
- Γύρω στα μέσα του 18ου αι. διαμορφώθηκε ένα κίνημα (**Νεοελληνικός Διαφωτισμός**) που επιδίωκε τη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού και την ιδεολογική προετοιμασία του αγώνα για την ελευθερία.
- **Περιοχές** στις οποίες αναπτύχθηκε ο **Νεοελληνικός Διαφωτισμός**:



- Βασικές θέσεις των Ελλήνων διαφωτιστών:
 - **Θαύμαζαν** τον **αρχαίο ελληνικό πολιτισμό** και τον συνέδεαν με την **ελευθερία**.
 - Πίστευαν στην **εκπαίδευση** που βασίζεται στις **θετικές επιστήμες**.
 - Πίστευαν ότι η **εκπαίδευση** πρέπει να γίνεται στη **λαϊκή γλώσσα** και να υπηρετεί τον αγώνα για **ελευθερία**.
- Μεταξύ των Ελλήνων διαφωτιστών: **Ρήγας Βελεστινλής, Αδαμάντιος Κοραΐς**.

- Κάποιοι άλλοι **συντηρητικοί λόγιοι** (συνδέονταν με την Εκκλησία):
 - **Απέρριπταν** τις ιδέες του Διαφωτισμού.
 - Υποστήριζαν ότι η **εκπαίδευση** έπρεπε να στηρίζεται σε **εκκλησιαστικά κείμενα**.
 - Προωθούσαν την **αρχαΐζουσα γλώσσα** στην εκπαίδευση.

Ο Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798):

- Πρότεινε (στη *Νέα Πολιτική Διοίκηση*) τη δημιουργία μιας **Ελληνικής Δημοκρατίας** με **ισονομία** και **ισοπολιτεία** των πολιτών της, που θα κάλυπτε **όλη τη Βαλκανική χερσόνησο**.
- Δοκίμασε να εφαρμόσει τα σχέδιά του.
- **Προδόθηκε** και **πλήρωσε με τη ζωή του** το όραμά του.

Ο «Ανώνυμος Έλληνας» στο έργο του *Ελληνική Νομαρχία* (1806):¹

- Εμπνέεται από το όραμα του Ρήγα και υποστηρίζει με πάθος ότι **οι Έλληνες πρέπει να αγωνιστούν μόνοι τους για την ελευθερία τους**.

Ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833):

- Υποστήριζε τις **φιλελεύθερες ιδέες** της Γαλλικής επανάστασης.
- Θεωρούσε ότι, για να ελευθερωθούν οι Έλληνες, **θα έπρεπε να μορφωθούν**.
- **Διαφωνούσε** με τη χρήση της αρχαΐζουσας γλώσσας αλλά δεν δεχόταν και τη δημοτική γλώσσα όπως ήταν.

- Άλλοι Έλληνες διαφωτιστές:

- Ιώσηπος **Μοισιόδακας**, Δημήτριος **Καταρτζής**, Κωνσταντίνος **Κούμας**, Θεόφιλος **Καΐρης**.

Ερωτήσεις

Στο βιβλίο: Σελ. 25, Ασκήσεις 1, 2, 3.

1. Ποια είναι η εικόνα της οικονομίας στον ελλαδικό χώρο στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα;
2. Ποια ήταν η στάση της ορθόδοξης Εκκλησίας απέναντι στις ιδέες του Διαφωτισμού και σε μία πιθανή επανάσταση των Ελλήνων;
3. Τι ήταν οι Φαναριώτες και ποια η θέση τους στην οθωμανική διοίκηση;
4. Ποιος ήταν ο ρόλος των προεστών ανάμεσα στους υπόδουλους χριστιανούς;
5. Ποια ήταν η θέση των εμπόρων και των караβοκύρηδων και ποια η συμβολή τους στην εκπαίδευση των Ελλήνων;
6. Τι ήταν οι κλέφτες και οι αρματολοί;
7. Ποια ήταν η κατάσταση των αγροτών κατά την τουρκοκρατία;
8. Ποια κινήματα εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας εκδηλώθηκαν στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και ποια ήταν τα αποτελέσματά τους;
9. Ποιοι ήταν οι πρώτοι Έλληνες που υιοθέτησαν τις ιδέες του Διαφωτισμού και με ποιους στόχους συνδέθηκαν αυτές οι ιδέες;
10. Ποιες ήταν οι βασικές θέσεις των Ελλήνων διαφωτιστών;
11. Ποιες ήταν οι βασικές θέσεις των αντιπάλων του Διαφωτισμού;
12. Ποια ήταν η βασική πολιτική θέση του Ρήγα Βελεστινλή και το όραμά του για τη Βαλκανική χερσόνησο;
13. Ποια βασική θέση υποστηρίζει ο Ανώνυμος Έλληνας στο έργο του *Ελληνική Νομαρχία*;
14. Ποιες ήταν οι βασικές ιδέες του Αδαμάντιου Κοραή;

¹ Βλ. το ντοκιμαντέρ *Ελληνική Νομαρχία* στο Αρχείο ΕΡΤ, 1998 (Σκηνοθ. Γιώργος Παπαδάκης, Σχόλια: Τάσος Βουρνάς) στον σύνδεσμο: <http://www.ert-archives.gr/V3/public/main/page-assetview.aspx?tid=0000006901&tsz=0&autostart=0> Αν δεν συνδέεται, αναζητήστε την στο Αρχείο της ΕΡΤ με το όνομα.